

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»
ЗАХІДНОДОНБАСЬКИЙ ІНСТИТУТ

(назва навчального підрозділу)

КАФЕДРА ПРАВА

(повна назва кафедри, циклової комісії)

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни «Фінансове право»

(назва дисципліни)

на тему: «Правове регулювання бюджетного процесу України в умовах
воєнного стану»

Студента (ки) Яблуновської А.С.

групи ІН35-8-23-Б1П(4,6 з)

напряму підготовки (спеціальності) Право

Керівник, доцент, к.ю.н., доцент Леонова О.В.

(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Оцінка:

Національна шкала _____

Кількість балів: ____ ECTS ____

Члени комісії

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

м. Павлоград - 2025р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Загальні засади бюджетного процесу в Україні.....	6
1.1. Поняття бюджетного процесу.....	6
1.2. Учасники бюджетного процесу.....	8
1.3. Основні стадії бюджетного процесу.....	11
РОЗДІЛ 2. Особливості правового регулювання бюджетного процесу в умовах воєнного стану.....	14
2.1. Нормативні зміни у період війни.....	14
2.2. Перерозподіл видатків на оборону.....	16
2.3. Скорочені та спрощені процедури контролю.....	19
РОЗДІЛ 3. Проблеми та шляхи вдосконалення.....	22
3.1. Ризики непрозорості та корупції.....	22
3.2. Вдосконалення правового регулювання.....	24
ВИСНОВКИ.....	28
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	31

ВСТУП

У сучасних умовах повномасштабної збройної агресії проти України питання правового регулювання бюджетного процесу набуває особливої актуальності, оскільки саме система публічних фінансів забезпечує обороноздатність держави, функціонування органів влади, соціальний захист населення та підтримку критичної інфраструктури. Правовий режим воєнного стану суттєво впливає на бюджетні відносини, зумовлюючи необхідність оперативного коригування законодавства, зміни бюджетних пріоритетів і посилення фінансового контролю. У цих умовах бюджетний процес виступає не лише планово-фінансовим інструментом, але й важливим елементом національної безпеки.

Актуальність дослідження правового регулювання бюджетного процесу в умовах воєнного стану зумовлена різкою трансформацією публічних фінансів під впливом збройної агресії проти України, що спричинила необхідність оперативного перегляду бюджетних пріоритетів та перерозподілу значних фінансових ресурсів на потреби оборони, безпеки і відновлення критичної інфраструктури. Воєнні ризики та зниження надходжень до бюджету ускладнюють реалізацію соціальних програм, що потребує удосконалення правових механізмів планування, коригування та контролю бюджетних видатків. У цих умовах особливої уваги набувають питання прозорості та підзвітності видатків на оборонні закупівлі, оскільки державна таємниця та прискорені процедури створюють додаткові корупційні ризики.

Нормативно-правове регулювання бюджетного процесу визначається Конституцією України та Бюджетним кодексом України, які встановлюють принципи формування, розподілу й використання публічних коштів, а також компетенцію суб'єктів бюджетних правовідносин. Запровадження воєнного стану створило потребу в застосуванні спеціальних правових механізмів перерозподілу бюджетних асигнувань, прискорення процедур ухвалення рішень, розширення дискреційних повноважень органів виконавчої влади та посилення контролю над витрачанням ресурсів, особливо у сфері оборонних закупівель.

Проблематика бюджетного процесу відображена у працях таких учених, як Л. К. Воронова, О. П. Орлюк, М. В. Карасьов, О. Д. Василик, А. А. Нечай, В. М. Фролов, які досліджують правову природу бюджетних процедур, компетенцію суб'єктів бюджетних відносин та фінансовий контроль. Разом із тим питання правового регулювання бюджетного процесу в умовах воєнного стану розроблене недостатньо, що зумовлює актуальність подальшого комплексного аналізу.

Метою роботи є комплексне дослідження правового регулювання бюджетного процесу України в умовах воєнного стану, оцінка його особливостей, виявлення проблемних аспектів правозастосовної практики й формулювання пропозицій щодо їх удосконалення.

Основними завданнями дослідження є:

- аналіз правової природи бюджетного процесу та ключових елементів бюджетних процедур;
- визначення компетенції суб'єктів бюджетних правовідносин, дослідження нормативних змін, зумовлених воєнним станом;
- оцінка їхнього впливу на ефективність фінансового управління, а також виявлення проблемних аспектів, пов'язаних із контролем оборонних витратків і потенційними корупційними ризиками.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, що виникають у процесі формування, розподілу й використання бюджетних коштів у період дії воєнного стану.

Предметом дослідження є система правових норм, що регламентують бюджетний процес у цих умовах, а також практика діяльності державних органів.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціально-юридичні методи, серед яких аналіз, синтез, порівняльно-правовий метод, системний і структурно-функціональний підходи, що дозволяють комплексно дослідити нормативні зміни та їхній вплив на фінансову сферу.

Наукова новизна роботи полягає у визначенні специфічних рис бюджетного процесу в умовах воєнного стану, що проявляються у зміні механізмів бюджетного планування, розширенні повноважень виконавчих органів, посиленні ролі оборонних видатків та трансформації контрольних процедур.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання сформульованих висновків для підвищення ефективності бюджетного законодавства, зміцнення фінансової безпеки держави та покращення прозорості у сфері публічних фінансів.

Структура роботи складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. Загальні засади бюджетного процесу в Україні

1.1. Поняття бюджетного процесу

У науковій традиції бюджетний процес розглядається як врегульована нормами фінансового права діяльність компетентних державних органів щодо складання, розгляду, затвердження, виконання бюджету та контролю за його реалізацією. Законодавче визначення цього поняття закріплено у статті 19 Бюджетного кодексу України, де підкреслюється, що всі дії в межах бюджетного процесу здійснюються відповідно до встановлених строків, процедур і компетенцій суб'єктів. Конституційний обов'язок щорічного ухвалення державного бюджету закріплено у статті 95 Конституції України, що визначає бюджет як інструмент розподілу національного доходу для забезпечення соціальних потреб.[2]

З огляду на думку українського науковця М. В. Карасьова, бюджетний процес є складним за структурою правовим явищем, у якому поєднуються планово-фінансові та адміністративно-правові аспекти, що дозволяють забезпечити системність у використанні державних фінансів. Подібну позицію висловлює Л. К. Воронова, яка наголошує на тому, що бюджетний процес виступає центральним механізмом реалізації фінансової політики держави та повинен забезпечувати збалансованість економічного розвитку, соціальних гарантій і фіскальної стабільності. На думку О. П. Орлюка, ключова особливість бюджетного процесу полягає у правовій регламентації дій суб'єктів, що обмежує можливість дискреційного використання бюджетних коштів і запобігає зловживанням.[13, 11, 12]

У бюджетному процесі суттєве значення має розподіл компетенцій. Кабінет Міністрів України відповідно до статті 50 Бюджетного кодексу організовує формування проекту бюджету, Міністерство фінансів координує бюджетне планування, Верховна Рада затверджує Закон про державний бюджет, а Державна казначейська служба здійснює його виконання. Науковець М. В. Карасьов підкреслює, що саме розмежування повноважень забезпечує законність

та підзвітність у сфері публічних фінансів і є фундаментом фінансової безпеки держави.[13]

Значну роль у розумінні природи бюджетного процесу відіграє принцип публічності, закріплений у статті 7 Бюджетного кодексу України. Він зобов'язує органи влади оприлюднювати бюджетні документи та звіти, що не лише забезпечує прозорість, але й підвищує рівень громадського контролю. У наукових працях Л. В. Красицької зазначається, що публічність є інструментом превенції корупційних злочинів, адже робить інформацію про бюджетні розрахунки доступною для суспільного аналізу. [17]

Юридичне закріплення механізмів бюджетного контролю має ключове значення. Відповідно до статті 26 Бюджетного кодексу, зовнішній аудит виконання бюджету здійснює Рахункова палата, тоді як внутрішній контроль покладається на органи виконавчої влади. Свою позицію щодо цього формулює дослідниця О. Д. Василик, яка стверджує, що належний фінансовий контроль є структурним елементом бюджетного процесу та умовою запобігання нецільовим витратам.

Окремий вплив на розуміння бюджетного процесу справляє правовий режим воєнного стану, що визначений Законом України «Про правовий режим воєнного стану». У період збройної агресії законодавець розширив можливості оперативного перерозподілу бюджетних асигнувань, що передбачено статтею 23 Бюджетного кодексу. Доктор юридичних наук В. М. Фролов зазначає, що такі зміни є виправданими в умовах загрози національній безпеці, проте потребують посилення контрольних інститутів для запобігання зловживанням при здійсненні оборонних закупівель.[15]

Бюджетний процес має також економіко-правову природу, адже реалізує бюджетну політику держави щодо розподілу внутрішнього валового продукту. Як підкреслює науковець А. А. Нечай, бюджет акумулює суспільні ресурси та спрямовує їх на фінансування пріоритетних галузей, а тому процедура його формування впливає на стратегічні напрями розвитку країни. У цьому контексті

стаття 95 Конституції України встановлює, що видатки бюджету повинні визначатися виключно законом, що забезпечує захист суспільного інтересу.[16]

У підсумку бюджетний процес постає як комплексна юридична категорія, правова природа якої виявляється у поєднанні імперативних норм, чіткого розподілу компетенцій, обов'язковості контролю та дотримання принципів публічності й прозорості. Його значення полягає у формуванні фінансової основи функціонування держави, забезпеченні соціальних гарантій та зміцненні національної безпеки. Правове регулювання бюджетного процесу гарантує впорядкованість руху публічних коштів, що є необхідною умовою стабільності держави й особливо актуальним в умовах воєнних викликів.

1.2. Учасники бюджетного процесу

Учасники бюджетного процесу становлять систему суб'єктів публічної влади, організацій та посадових осіб, діяльність яких спрямована на формування, розподіл і використання бюджетних коштів у межах правових норм. Їх правовий статус, компетенція та взаємодія визначені Конституцією України, Бюджетним кодексом України та спеціальними законами, що створюють комплексну правову основу функціонування бюджетних відносин. Взаємодія суб'єктів бюджетного процесу має ключове значення для забезпечення збалансованості бюджету, дотримання принципів публічності, ефективності та фінансової дисципліни.

Головним учасником бюджетного процесу на загальнодержавному рівні є Верховна Рада України, яка відповідно до статті 85 Конституції України ухвалює закон про державний бюджет, здійснює парламентський контроль і визначає стратегічні напрями бюджетної політики. Парламент виступає гарантом дотримання принципу публічності, оскільки саме на його рівні приймаються рішення про розподіл фінансових ресурсів між загальнодержавними потребами.[1] У наукових працях Л. К. Воронової

наголошується, що парламент є центральним суб'єктом бюджетних правовідносин, а його контрольна функція забезпечує законність використання бюджетних коштів.

Кабінет Міністрів України, діючи на підставі статті 116 Конституції України, організовує розробку проекту державного бюджету, забезпечує його виконання та вносить пропозиції щодо змін до вже затверджених бюджетних показників. Його діяльність спрямована на реалізацію фінансової політики держави, що передбачає баланс доходів і видатків та мінімізацію ризиків бюджетного дефіциту. Науковець О. П. Орлюк зазначає, що саме на рівні уряду формується реальний зміст бюджетних пріоритетів, оскільки виконавча влада володіє інформаційно-аналітичним ресурсом для обґрунтування бюджетних рішень.[12]

Особливе місце у системі учасників займає Міністерство фінансів України, яке відповідно до статті 19 Бюджетного кодексу координує бюджетне планування, визначає обсяг доходів і видатків, готує бюджетну декларацію та методичні рекомендації для головних розпорядників коштів. Дослідник М. В. Карасьов підкреслює, що компетенція Міністерства фінансів є фундаментом уніфікованого бюджетного планування, оскільки забезпечує єдність фінансової політики на загальнодержавному рівні.[13]

Важливу роль у виконанні бюджету відіграє Державна казначейська служба України, яка здійснює казначейське обслуговування та веде облік бюджетних операцій. Згідно зі статтею 43 Бюджетного кодексу, вона забезпечує цільове використання коштів, що дозволяє запобігати несанкціонованим фінансовим операціям.[2] На думку О. Д. Василик, казначейська модель виконання бюджету створює додаткові гарантії фінансової дисципліни та унеможлиблює використання бюджетних асигнувань відступаючи від планових показників.

Контрольним суб'єктом бюджетного процесу на зовнішньому рівні є Рахункова палата, яка відповідно до статті 98 Конституції України здійснює контроль за використанням коштів Державного бюджету. Її діяльність має

правову, фінансову та аналітичну спрямованість, що дозволяє парламенту виявляти неефективні витрати, недотримання фінансових норм та корупційні ризики. У роботах В. М. Фролова наголошується, що незалежний фінансовий контроль є ключовою умовою запобігання нецільовим витратам.[15]

На особливу увагу заслуговує Національний банк України, який опосередковано впливає на бюджетний процес через регулювання грошово-кредитної політики, курс національної валюти та обслуговування державного боргу. Його повноваження визначені Законом України «Про Національний банк України». Науковець А. А. Нечай акцентує на тому, що стабільність монетарної політики є базовим чинником прогнозованості доходної частини бюджету.

У бюджетному процесі беруть участь також головні розпорядники бюджетних коштів, які відповідають за реалізацію бюджетних програм. Вони формують бюджетні запити, здійснюють моніторинг використання асигнувань і звітують про досягнуті показники. Відповідно до статті 22 Бюджетного кодексу, головний розпорядник несе відповідальність за ефективність виконання бюджетних програм, що підсилює практичну спрямованість бюджетного процесу.[2]

На рівні органів місцевого самоврядування учасниками бюджетного процесу виступають місцеві ради, їх виконавчі органи та фінансові підрозділи, компетенція яких закріплена у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні». Місцевий бюджетний процес реалізує принцип фінансової самостійності громад та дозволяє забезпечити фінансування локальних потреб.

Під час дії воєнного стану компетенція окремих суб'єктів бюджетного процесу зазнає трансформацій, спрямованих на прискорення ухвалення рішень, спрощення процедур оборонних закупівель та підвищення гнучкості перерозподілу бюджетних коштів. Це закріплено у постановках Кабінету Міністрів України №169 і №590, що визначають особливий порядок використання коштів у період надзвичайних обставин.[6] Водночас, як наголошують експерти, прискорення процедур створює загрозу зниження

прозорості, що підвищує цінність парламентського та незалежного фінансового контролю.

Таким чином, учасники бюджетного процесу формують багаторівневу систему, у якій кожен суб'єкт виконує певну правову функцію, що забезпечує цілісність бюджетного механізму. Їх взаємодія ґрунтується на принципах законності, підзвітності, ефективності та цільового використання коштів. Правильне визначення компетенції та чітка регламентація повноважень гарантують стабільність фінансової діяльності держави, особливо в умовах воєнних викликів і надзвичайних потреб.

1.3. Основні стадії бюджетного процесу

Бюджетний процес у правовій системі України є послідовною, нормативно врегульованою діяльністю уповноважених державних органів, що охоплює підготовку, розгляд, затвердження, виконання бюджету та контроль за цільовим використанням бюджетних коштів. Відповідно до статті 19 Бюджетного кодексу України, стадії бюджетного процесу утворюють цілісний механізм, призначений для забезпечення своєчасного формування й ефективного використання ресурсів держави та органів місцевого самоврядування.[2] Кожна стадія має власний зміст, правові наслідки та комплекс процедурних обмежень, що спрямовані на забезпечення цільового, економного та прозорого розподілу бюджетних коштів.

Першою стадією бюджетного процесу є складання проекту Державного бюджету України, яке здійснюється Кабінетом Міністрів та Міністерством фінансів. У межах цієї стадії проводиться аналіз прогнозних макроекономічних показників, визначаються можливі джерела доходів, формуються бюджетні запити та розподіляються асигнування між пріоритетними напрямками державної політики.

Л. К. Воронова зазначає, що саме на етапі бюджетного планування закладається правова модель майбутнього соціально-економічного розвитку,

оскільки бюджет відображає стратегічні наміри держави. Проект бюджету, згідно з бюджетною декларацією, визначає ліміти видатків за бюджетними програмами та формує основу для подальших рішень парламенту. В умовах воєнного стану законодавець надав виконавчим органам додаткову оперативність, що дозволяє коригувати видатки в залежності від рівня загроз.[11]

Другою стадією є розгляд проекту бюджету Верховною Радою України, що передбачає аналіз пропозицій уряду, фінансово-економічну експертизу та внесення поправок. Конституційний обов'язок парламенту полягає у забезпеченні збалансованості доходної та видаткової частин, що є проявом принципу раціональності бюджетної політики. Під час обговорення депутати мають право ініціювати перерозподіл коштів, однак їхні пропозиції повинні бути економічно обґрунтованими та відповідати принципу цільового використання бюджетних ресурсів. На думку М. В. Карасьова, саме парламентська стадія є найвагомим інструментом демократичного контролю над публічними фінансами, оскільки забезпечує багатополлярність фінансових рішень.[13]

Затвердження закону про Державний бюджет України формально завершує парламентську стадію та переходить бюджет до виконання. На цьому етапі реалізуються бюджетні програми, проводяться казначейські операції та здійснюється моніторинг витрат головними розпорядниками коштів. Відповідно до статті 43 Бюджетного кодексу України, казначейське обслуговування гарантує дотримання касової дисципліни, що є запобіжником несанкціонованих витрат. [2]

У наукових дослідженнях О. Д. Василик наголошується, що виконання бюджету охоплює юридичні та фінансові дії, спрямовані на забезпечення фактичного надходження доходів і цільову витрату коштів у рамках затверджених програм. Особливість цієї стадії полягає у можливості внесення змін до бюджету на підставі рішень Верховної Ради за пропозицією Кабінету Міністрів, що є критично важливим у період воєнних загроз та економічних коливань.[14]

Завершальною стадією бюджетного процесу є складання, розгляд і затвердження звіту про виконання бюджету. Згідно зі статтею 28 Бюджетного кодексу України, звітність формує інформаційну основу для оцінки ефективності виконання бюджетних програм. Ця стадія дозволяє проаналізувати рівень досягнення запланованих результатів, обсяг неосвоєних коштів, наявність відхилень та причини їх виникнення. За результатами звіту парламент може ініціювати аудит, вдосконалення бюджетних процедур або притягнення посадових осіб до юридичної відповідальності за фінансові порушення. Науковець В. М. Фролов підкреслює, що відповідальність за неефективне використання бюджетних коштів є ключовою гарантією фінансової дисципліни у державному секторі.

Протягом усіх стадій бюджетного процесу діє система фінансового контролю, що передбачена статтею 26 Бюджетного кодексу України. Контроль здійснюють Рахункова палата, Державна аудиторська служба, органи казначейства та внутрішні служби розпорядників коштів.[2] Особливої ваги контрольні механізми набувають у період воєнного стану, коли зростає обсяг секретних видатків і збільшується ризик неефективного використання бюджетних асигнувань. Саме контроль забезпечує зворотний зв'язок між бюджетними рішеннями та фактичним соціально-економічним результатом.

Таким чином, основні стадії бюджетного процесу утворюють логічно впорядкований правовий цикл, що охоплює формування, прийняття, реалізацію та оцінку результативності бюджетних рішень. Їхня послідовність забезпечує дотримання принципів законності, публічності, ефективності та відповідальності. Чітка регламентація кожної стадії дозволяє гарантувати прозорість управління фінансовими ресурсами та формує інституційні передумови бюджетної стабільності, що набуває особливого значення в умовах воєнних викликів і необхідності швидкого реагування на непередбачувані загрози.

РОЗДІЛ 2. Особливості правового регулювання бюджетного процесу в умовах воєнного стану

2.1. Нормативні зміни у період війни

Повномасштабна збройна агресія проти України зумовила необхідність оперативного внесення змін до законодавства, яке регулює бюджетні правовідносини. На відміну від мирного часу, бюджетна система у період воєнного стану характеризується підвищеною мобільністю, прискореними процедурами ухвалення рішень, перерозподілом пріоритетів та концентрацією фінансових ресурсів на оборонних потребах. Нормативні зміни покликані забезпечити ефективне та гнучке реагування на військові загрози, водночас зберігаючи баланс публічних інтересів і принципів бюджетного права.

Основним правовим актом, що визначає особливості функціонування бюджетної системи в екстремальних умовах, є Закон України «Про правовий режим воєнного стану», який надав органам виконавчої влади додаткові повноваження у сфері розподілу бюджетних коштів.[3] Його норми дозволяють оперативно збільшувати фінансування оборонних програм, здійснювати закупівлі в умовах обмеженої конкуренції, а також перерозподіляти асигнування між бюджетними програмами без дотримання повного спектра процедур, характерних для мирного часу. Науковці наголошують, що ці зміни суттєво змінили природу бюджетної діяльності, наблизивши її до кризового управління.

Важливе значення для бюджетної сфери мають зміни до Бюджетного кодексу України, ухвалені у 2022–2024 роках. Зокрема, було розширено можливості Міністерства фінансів і Кабінету Міністрів щодо внесення змін до розпису бюджету та здійснення видатків у разі невідкладних потреб держави. Механізм перерозподілу видатків став оперативнішим і менш формалізованим, що дозволяє швидко реагувати на потреби війська, проте водночас підвищує ризики зловживань. У парламентських дебатах наголошувалося, що такі зміни мають тимчасовий характер і не повинні стати постійним елементом публічного управління.

Суттєвого коригування зазнали процедури державних закупівель. Постанова Кабінету Міністрів України № 169 від 28 лютого 2022 року запровадила спрощений порядок закупівель для потреб оборони та критичної інфраструктури.[6] На практиці це призвело до зменшення конкуренції на ринку, спрощення вимог до учасників і прискорення укладення договорів. У свою чергу, постанова № 590 встановила особливий порядок використання бюджетних коштів, що дозволяє здійснювати видатки за скороченими регламентами. Вчені фінансового права наголошують, що оптимізація процедур є необхідною для забезпечення обороноздатності, проте обмежує публічний контроль.

Важливою тенденцією стало збільшення обсягу секретних видатків, що здійснюються у сфері оборонних закупівель. Відповідно до положень Закону України «Про оборонні закупівлі», державні замовники можуть укласти контракти за закритими процедурами. [4] Це зумовлено необхідністю збереження військової таємниці, але породжує ризики корупції та неефективного використання коштів. У працях В. М. Фролова звертається увага на те, що за умов високої секретності саме зовнішній аудит стає ключовим запобіжником правопорушень.

Зміни відбулися і в порядку міжбюджетних трансфертів. Для підтримки місцевих громад, що постраждали від бойових дій, законодавець передбачив можливість надання дотацій на відновлення інфраструктури, компенсацію втрат комунального майна та забезпечення гуманітарних потреб. Стаття 24 Бюджетного кодексу була доповнена нормами, які дозволяють оперативно спрямовувати кошти на ліквідацію наслідків збройних атак. Місцеві бюджети отримали можливість перерозподіляти ресурси між програмами без дотримання складних погоджувальних процедур.[2]

Змінилися також правила державного запозичення. Уряд отримав право активніше використовувати інструменти внутрішніх державних облігацій військового призначення, що дозволило мобілізувати додаткові фінансові ресурси на оборону. Водночас це спричинило збільшення державного боргу, що стане викликом у післявоєнний період. Економісти зазначають, що такий

механізм є інструментом фінансової стійкості, але потребує коректного боргового планування.

Нормативні зміни торкнулися і бюджетного контролю. Компетенція Рахункової палати була розширена щодо здійснення аудиту секретних програм, хоча публічність звітів обмежена. Державна аудиторська служба отримала додаткові повноваження з моніторингу оборонних контрактів, що підсилює механізми запобігання зловживанням. Науковці вбачають у цьому необхідність збалансування між контролем і військовою необхідністю.

У підсумку, нормативні зміни періоду війни істотно трансформували бюджетний процес, зробивши його більш динамічним, гнучким і централізованим. Законодавець прагнув забезпечити максимальну оперативність фінансових рішень, водночас обмеживши рівень публічності інформації. Такі зміни є виправданими в умовах надзвичайних загроз, проте вимагають посилення обґрунтованості, некорупційності й підзвітності бюджетних процедур. У юридичній науці підкреслюється, що після завершення війни необхідним стане повернення до демократичних стандартів бюджетної прозорості, щоб уникнути консервації кризових норм.

2.2. Перерозподіл видатків на оборону

Перерозподіл бюджетних видатків на оборону в умовах воєнного стану став однією з найважливіших трансформацій бюджетної системи України. На відміну від мирного часу, коли оборонні витрати формуються на підставі довгострокових програм, період активних бойових дій потребує оперативного зміщення пріоритетів бюджетного фінансування. Правовою основою таких змін є статті 23 та 24 Бюджетного кодексу України, які дозволяють Кабінету Міністрів і Міністерству фінансів здійснювати перерозподіл асигнувань між бюджетними програмами у разі виникнення загроз національній безпеці. Саме ці норми

слугують фундаментом для використання фінансових ресурсів у надзвичайних умовах.[2]

Зміни у структурі видатків проявляються у різкому збільшенні бюджетного фінансування на потреби Збройних Сил України, закупівлю озброєння, амуніції, військової техніки та підтримку сектору безпеки й оборони загалом. В умовах воєнного стану уряд отримав можливість скорочувати або призупиняти фінансування деяких державних програм, пов'язаних із культурою, спортом, капітальними видатками та розвитком інфраструктури, що обумовлено пріоритетністю забезпечення оборони. У працях М. В. Карасьова підкреслюється, що перерозподіл видатків є необхідним інструментом бюджетної мобільності, проте він повинен супроводжуватися обґрунтованістю й прозорістю прийнятих рішень.[13]

Суттєвий вплив на перерозподіл бюджетних ресурсів мають норми Закону України «Про правовий режим воєнного стану», що розширюють повноваження виконавчої влади щодо зміни бюджетних показників без проходження повної процедури парламентського розгляду. Такий підхід дозволяє забезпечувати фінансування оборонних потреб у режимі реального часу, оскільки затримка із розподілом коштів може мати критичні наслідки для Збройних Сил. Водночас науковці зазначають, що концентрація бюджетної компетенції в руках виконавчої влади створює ризики зловживань і потребує посилення контролю з боку Рахункової палати.

Перерозподіл видатків супроводжується зростанням обсягів секретних статей бюджету. Згідно із Законом України «Про оборонні закупівлі», державні замовлення можуть укладатися за закритими процедурами, що унеможлиблює широке оприлюднення інформації про суми й постачальників. Така практика має подвійний характер: з одного боку, вона забезпечує оперативність закупівель і не допускає розголошення відомостей, що можуть бути використані противником; з іншого це створює умови для непрозорих схем та перевитрат бюджетних коштів. Дослідник В. М. Фролов наголошує, що саме на етапі секретних видатків проявляються найбільші корупційні ризики.[15]

Важливим фінансовим інструментом перерозподілу є випуск внутрішніх державних облігацій військового призначення. Цей механізм дозволяє акумулювати ресурс як від інституційних інвесторів, так і від громадян, тим самим розширюючи фінансову базу оборони без sofortового підвищення податків. Однак збільшення боргового навантаження означає необхідність погашення зобов'язань у майбутньому, що може створити економічні виклики у післявоєнний період. Економічні дослідники підкреслюють, що розумна боргова політика здатна забезпечити фінансову стійкість навіть за умов воєнної турбулентності.

Спостерігається також тенденція до скорочення фінансування поточних соціальних і капітальних видатків. Згідно з бюджетними показниками 2022–2024 років, частка оборонних та безпекових витрат перевищує половину видаткової частини бюджету, що відображає пріоритетність фінансування сектору безпеки. Такі пропорції впливають на економічний розвиток, проте є вимушеним заходом для забезпечення територіальної цілісності та безпеки громадян.

Процес перерозподілу видатків тісно пов'язаний із контролем і аудитом. Рахункова палата здійснює зовнішній аудит ефективності оборонних видатків, тоді як Державна аудиторська служба контролює дотримання бюджетного законодавства при використанні коштів на оборону. В умовах підвищеної секретності парламентський контроль набуває особливої ваги. У працях Л. К. Воронової підкреслюється, що без належної звітності скорочення рівня публічності може призвести до втрати громадського довір'я до бюджетної політики держави.

У підсумку, перерозподіл видатків на оборону в умовах воєнного стану трансформує бюджетну систему у бік мобілізаційної моделі, де ключовими критеріями є оперативність, адаптивність і концентрація ресурсів. Водночас така система повинна забезпечувати дотримання принципів законності, обґрунтованості та підзвітності, оскільки без інституційних обмежень перерозподіл бюджетних коштів може перетворитися на непрозорий механізм.

Враховуючи це, юридична наука підкреслює необхідність балансу між військовою необхідністю та стандартами фінансової дисципліни.

2.3. Скорочені та спрощені процедури контролю

Запровадження воєнного стану в Україні істотно вплинуло на систему бюджетного контролю, спричинивши перехід до скорочених і спрощених процедур на всіх етапах руху публічних фінансів. У мирний час контроль за використанням бюджетних коштів спирається на комплекс формальних процедур, багаторівневу систему погоджень та розширений доступ до інформації для зовнішніх контролюючих органів. В умовах активних бойових дій традиційна модель контролю виявилася надмірно повільною та неефективною з точки зору оперативного забезпечення потреб сектору оборони і безпеки. Саме тому законодавець був вимушений адаптувати бюджетне законодавство, забезпечивши баланс між оперативністю і законністю.

Правовою основою цих змін стали Закон України «Про правовий режим воєнного стану» та низка постанов Кабінету Міністрів, зокрема №169 та №590, що істотно спростили процедури використання бюджетних коштів, у тому числі в оборонній сфері.[6] Ці акти дозволяють головним розпорядникам здійснювати видатки за скороченими регламентами погодження, а також розширюють повноваження Міністерства фінансів щодо коригування розпису бюджету в оперативному порядку. Науковці підкреслюють, що такий підхід формує мобільну модель фінансового забезпечення, яка відповідає характеру воєнних ризиків, проте потребує посилення механізмів відповідальності.

Суттєві зміни відбулися в системі державних закупівель. Для забезпечення швидкості постачання озброєння, харчування і спорядження законодавець дозволив укладати договори без проведення конкурсних процедур та попереднього погодження планів закупівель. У мирний час такі дії розглядалися б як порушення принципу добросовісної конкуренції. Натомість у

період війни пріоритет надається виконанню оборонних завдань у мінімальні строки. Однак у науковій літературі зазначено, що скорочення процедур відкриває можливості для неефективного використання коштів і зловживань службовим становищем.

Особливого значення набули внутрішні механізми контролю, оскільки повномасштабна публічність у сфері оборонних видатків обмежена міркуваннями державної таємниці. Відповідно до положень Закону України «Про оборонні закупівлі», державні замовники мають право обмежувати доступ сторонніх суб'єктів до інформації про закупівельні контракти.[4] У зв'язку з цим роль внутрішніх аудитів зросла, оскільки вони стали основним інструментом виявлення порушень на ранніх етапах. Дослідники вважають, що внутрішній аудит в умовах воєнного стану є структурним елементом фінансової безпеки.

Разом із тим зовнішній державний аудит трансформувалася. Рахункова палата отримала розширену компетенцію щодо перевірки секретних бюджетних програм, однак її звіти публікуються в скорочених формах і містять обмежений обсяг відкритої інформації. Такий підхід дозволяє уникнути витоку чутливих даних, але знижує рівень суспільного контролю. Державна аудиторська служба також здійснює контроль за оборонними контрактами, але часто вимушена діяти уже постфактум, що зменшує превентивний ефект аудиту.

Особливої уваги заслуговує спрощення процедур фінансової звітності. У мирний час бюджетні програми супроводжуються розширеним обсягом звітних документів, включаючи деталізовані паспорти, показники результативності та річні звіти. У період війни регламент звітності був скорочений, що дозволило зменшити навантаження на виконавчі органи та прискорити обіг коштів. Проте науковці зазначають, що обмеження деталізації фінансових даних ускладнює виявлення неефективних витрат і потребує розробки альтернативних механізмів оцінювання.

Проблемним аспектом спрощених процедур є виникнення ризиків так званої «втрати сліду» бюджетних коштів. У звичайних умовах рух коштів детально фіксується в системах фінансового моніторингу, тоді як під час

воєнного стану ці системи діють у спрощеному режимі. Вчені звертають увагу, що відстеження товарних потоків при оборонних закупівлях уже має ознаки дефіциту документального супроводу. Це ускладнює притягнення винних осіб до відповідальності у випадку порушення бюджетної дисципліни.

Попри скорочення процедур, держава намагається зберегти контроль через інструменти постаналізу. Після завершення бюджетного року проводиться аудит ефективності використаних коштів, а також оцінювання виконання спеціальних оборонних програм. Парламент може застосовувати дисциплінарні та фінансові санкції на підставі таких звітів. На думку В. М. Фролова, своєчасний постфактум контроль компенсує тимчасові обмеження прозорості, хоча не може повністю замінити превентивні механізми.[15]

Спрощення та скорочення процедур бюджетного контролю є вимушеним інструментом виживання держави в умовах збройної агресії. Воно забезпечує швидкість реагування, проте створює ризики зниження прозорості, зростання корупційних загроз та обмеження суспільного контролю. Баланс між воєнною необхідністю та фінансовою дисципліною залишається ключовим викликом для законодавця, виконавчої влади й контролюючих органів. Науковий аналіз свідчить, що після завершення війни необхідним стане повернення до повних процедур контролю та розширення зовнішнього аудиту як умови відновлення довіри до системи публічних фінансів.

РОЗДІЛ 3. Проблеми та шляхи вдосконалення

3.1. Ризики непрозорості та корупції

Функціонування бюджетного процесу в умовах воєнного стану супроводжується суттєвим підвищенням ризиків непрозорості та корупційних проявів, що пов'язано з підвищеною концентрацією бюджетних повноважень у виконавчій владі, спрощенням процедур закупівель та обмеженням публічного доступу до інформації. Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» державні органи отримують право ухвалювати рішення щодо використання коштів у прискореному порядку, що за своєю суттю зміщує баланс між оперативністю та контролем.[3] Юридична наука наголошує, що будь-які обмеження прозорості у сфері публічних фінансів мають тимчасовий характер, інакше вони набувають ознак інституціоналізованої непрозорості.

Одним із ключових джерел корупційних ризиків є оборонні закупівлі. Закон України «Про оборонні закупівлі» передбачає можливість здійснення закритих процедур без конкурентних торгів, з метою збереження державної таємниці. У мирний час обмеження конкуренції розглядається як порушення принципу добросовісного ринку, однак у період війни закритість є логічно обґрунтованою. Проблема полягає у тому, що секретність у поєднанні з обмеженим доступом зовнішніх контролюючих інституцій створює можливість завищення цін, нецільового використання коштів та змови між замовниками і постачальниками. У працях В. М. Фролова наголошується, що у сфері закупівель оборонного призначення закритість має компенсуватися потужним внутрішнім аудитом, інакше відбувається «розмивання фінансової відповідальності».[15]

Скорочення процедур бюджетного контролю, закріплене постановами Кабінету Міністрів №169 та №590, дозволило оперативно переорієнтувати кошти, але водночас послабило превентивний елемент аудиту. У звичайних умовах контроль здійснюється до моменту витрачання ресурсів, тоді як у період воєнного стану контроль все частіше набуває постфактум-характеру. Суттєвим

ризиком є те, що виявлення порушень відбувається із запізненням, коли матеріальні та бюджетні збитки вже завдані державі. Науковці застерігають, що відсутність завчасного моніторингу створює сприятливе середовище для корупційних практик.

Проблемним фактором є і збільшення обсягу секретних видатків, які згідно із Законом України «Про державну таємницю» не підлягають широкому розкриттю. У таких умовах системи відкритої фінансової звітності, включно з електронними реєстрами, не забезпечують повного суспільного контролю.[5] Це призводить до зниження рівня антикорупційної превенції, адже громадськість не може здійснювати належний аудит використання бюджетних коштів. У науковій літературі підкреслюється, що суспільний контроль є фундаментальним елементом фінансової дисципліни, а його обмеження створює ефект «анонімності витрат».

Важливою причиною зростання корупційних ризиків є розширення дискреційних повноважень окремих посадових осіб. Згідно зі статтею 23 Бюджетного кодексу України уряд має право змінювати розподіл коштів між бюджетними програмами без погодження з парламентом. У період війни цей інструмент дозволяє оперативно перерозподіляти ресурси для забезпечення військових потреб, проте одночасно концентрує значні повноваження у вузького кола суб'єктів. Науковець О. П. Орлюк наголошує, що широка дискреція без зовнішніх стримуючих механізмів є одним із найбільш поширених чинників бюрократичної корупції.[12]

Суттєвим викликом залишається кадровий фактор. У кризових умовах зростає навантаження на посадових осіб, які реалізують бюджетні програми, що потенційно впливає на якість прийнятих рішень і збільшує ризик помилок або зловживань. Водночас обмеженість внутрішніх ресурсів аудитів ускладнює оперативне реагування на такі порушення. У науковій дискусії звертається увага на явище «корупції подолання дефіциту», коли бюджетні ресурси використовуються не відповідно до потреб, а в залежності від доступу до інформаційних потоків.

Своєрідним ризиком виступає і зменшення рівня електронної прозорості. Елементи електронної системи закупівель, включно з деталізацією цінових пропозицій, можуть бути обмежені з міркувань безпеки. Це ускладнює порівняльний аналіз ринкових цін і не дозволяє виявляти завищення вартості товарів. Експерти антикорупційної сфери стверджують, що втрата цифрової прозорості призводить до повернення практик «ручних рішень».

Корупційні ризики також проявляються у сфері гуманітарної допомоги, яка часто фінансується за бюджетні кошти. Неврегульованість процедур розподілу матеріальних ресурсів створює можливості для їх привласнення. У цьому контексті необхідність зовнішнього незалежного контролю набуває особливого значення.

Підсумовуючи, ризики непрозорості та корупції в бюджетному процесі під час воєнного стану є системними і багатоаспектними. Вони зумовлені одночасно об'єктивними потребами оперативності та суб'єктивними чинниками організації контролю. Юридична доктрина підкреслює, що після завершення війни держава повинна повернутися до повної моделі прозорого бюджетного регулювання, посилити механізми парламентського контролю, розширити доступ до інформації та створити спеціальні індикатори моніторингу оборонних видатків. Тільки за умови поєднання оперативності, підзвітності та відповідальності можливо забезпечити ефективне управління публічними фінансами без втрати суспільної довіри.

3.2. Вдосконалення правового регулювання

Вдосконалення правового регулювання бюджетного процесу в умовах воєнного стану є одним із ключових напрямів забезпечення ефективного управління публічними фінансами. Сучасні виклики диктують необхідність збалансування між оперативністю прийняття рішень та дотриманням принципів прозорості, законності, публічності й підзвітності. Законодавча база, що визначає правовий режим воєнного стану, зокрема Закон України «Про правовий

режим воєнного стану», надала органам виконавчої влади розширені повноваження для здійснення бюджетних операцій.[3] Однак такі тимчасові норми потребують постійного контролю, щоб не трансформуватися у механізми надмірної концентрації бюджетних повноважень.

Вдосконалення правового регулювання має орієнтуватися на забезпечення прозорості оборонних закупівель навіть в умовах обмеженого доступу до інформації. Науковці підкреслюють, що секретність повинна поєднуватися із внутрішньою звітністю перед контрольними органами. Можливим інструментом розвитку правового регулювання є впровадження спеціалізованих електронних модулів з обмеженим доступом, які дозволили б контролюючим органам отримувати інформацію в реальному часі. Така система забезпечила б збалансованість між безпековими інтересами та антикорупційною превенцією.

Законодавець також має посилити нормативну базу, що регулює внутрішній та зовнішній аудит оборонних видатків. Положення про діяльність Рахункової палати та Державної аудиторської служби можуть бути доповнені нормами, що визначають стандарти аудиту в умовах секретності. На думку В. М. Фролова, створення спеціальних протоколів контролю за закритими бюджетними програмами є ключовою гарантією протидії корупційним ризикам, оскільки дозволяє мінімізувати «сірі зони» фінансової звітності.[15]

Важливим напрямом удосконалення є відновлення конкуренції у сфері закупівель після завершення активної фази війни. Постанови Кабінету Міністрів України №169 та №590, що запровадили спрощені процедури використання коштів, мають виключно тимчасовий характер і повинні бути поступово демонтовані після стабілізації ситуації. Науковець О. П. Орлюк наголошує, що конкурентне середовище формує передумови оптимального ціноутворення й мінімізує можливість корупційних змов, тому повернення до відкритих закупівельних механізмів є пріоритетним.[12]

Окрему увагу слід приділити удосконаленню контролю за перерозподілом бюджетних асигнувань. Стаття 23 Бюджетного кодексу надає

уряду широкі дискреційні повноваження щодо зміни бюджетних показників. Щоб уникнути зловживань, законодавець може передбачити обмеження щодо частки перерозподілених коштів без погодження парламенту або запровадити обов'язкову публікацію обґрунтування таких рішень. У наукових колах пропонується впровадження системи фінансових індикаторів ризику, що дозволяє автоматично виявляти підвищену ймовірність непрозорого перерозподілу.

Важливим завданням є подальший розвиток інструментів цифровізації. Попри скорочені процедури, інформаційні системи, такі як електронний бюджет, можуть бути адаптовані для військового часу. Застосування технологій автоматичного контролю за рухом коштів дозволить відслідковувати фінансові операції в режимі реального часу без розкриття чутливої деталізації. У науковій літературі зазначається, що саме цифрова фіксація трансакцій створює документальну основу для подальшої юридичної відповідальності.[22]

Істотним елементом удосконалення правового регулювання є підвищення ролі парламентського контролю. Верховна Рада України може створити спеціалізовані комітетські підрозділи для аналізу оборонних видатків, а також проводити закриті слухання з метою оцінки ефективності використання коштів. Такий механізм дозволив би мінімізувати конфлікт між безпековими обмеженнями та суспільним інтересом до публічних фінансів.

Після завершення воєнних дій необхідно здійснити ревізію всіх тимчасових нормативних актів і оцінити їх відповідність принципам бюджетного права. Тимчасові зміни можуть спричинити «ефект збереження надзвичайних норм», який призводить до звуження демократичних стандартів бюджетного управління. Науковці вказують, що післявоєнний період стане критичним для повернення до принципів відкритості й конкурентності бюджетних процедур.[21]

Вдосконалення правового регулювання бюджетного процесу в умовах воєнного стану має бути комплексним і системним. Воно передбачає узгодження оперативних механізмів фінансування з інститутами фінансової

відповідальності, підвищення ролі парламентського контролю, розвиток внутрішніх і зовнішніх аудитів, а також цифровізацію фінансового моніторингу. Тільки у разі досягнення балансу між воєнною необхідністю та принципами бюджетної дисципліни стане можливим зберегти довіру суспільства до фінансової політики держави та забезпечити ефективне використання публічних коштів.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження правового регулювання бюджетного процесу України в умовах воєнного стану було встановлено, що бюджетні відносини зазнали суттєвих трансформацій, обумовлених необхідністю оперативного перерозподілу публічних фінансів для забезпечення обороноздатності держави, підтримки критичної інфраструктури та захисту населення. Аналіз теоретичних засад бюджетного процесу засвідчив, що його правова природа полягає в нормативно врегульованій діяльності уповноважених органів державної влади і місцевого самоврядування, спрямованій на формування, виконання та контроль за бюджетом. Бюджетний кодекс України визначає чітку структуру стадій бюджетного процесу, що забезпечує впорядкованість та послідовність фінансових операцій навіть в умовах надзвичайної ситуації.

Дослідження учасників бюджетного процесу показало, що система суб'єктів є багаторівневою та включає Верховну Раду України, Кабінет Міністрів, Міністерство фінансів, Державну казначейську службу, Рахункову палату, Державну аудиторську службу, головних розпорядників бюджетних коштів, а також органи місцевого самоврядування. Умови воєнного стану призвели до розширення дискреційних повноважень виконавчих органів, що забезпечило мобільність бюджетних рішень, проте водночас сформувало нові ризики управління публічними фінансами.

Аналіз нормативних змін, ухвалених у період війни, виявив істотне спрощення бюджетних процедур, зокрема у сфері оборонних закупівель та перерозподілу видатків. Постанови Кабінету Міністрів України №169 та №590 значно прискорили використання бюджетних коштів, що дозволило оперативно реагувати на військові потреби. Разом з тим спрощення механізмів погодження і звітності об'єктивно зменшило рівень прозорості бюджетних операцій і значно розширило можливості для зловживань. Зростання частки секретних видатків обмежило суспільний контроль та поставило перед державою завдання створення внутрішніх компенсаторних інструментів.

У ході дослідження проблем перерозподілу бюджетних видатків було встановлено, що фінансування сектору безпеки та оборони стало пріоритетним напрямом, що спричинило скорочення низки соціальних і капітальних програм. Така модель відповідає національній безпеці, але може мати відкладені негативні соціально-економічні наслідки. Потреба в оперативності фінансування призвела до концентрації фінансових ресурсів у межах виконавчої влади, що ускладнює контроль за обґрунтованістю таких рішень.

Виявлено, що однією з ключових проблем бюджетного процесу у воєнний період стали ризики непрозорості та корупції, які проявляються у закритих закупівлях, скороченні процедур контролю, обмеженні електронної звітності та збільшенні дискреційних повноважень посадових осіб. Обмеження відкритих даних знижує можливості як громадського, так і медіаконтролю, що потенційно негативно впливає на подолання корупційних практик.

Оцінка правових механізмів контролю засвідчила, що зовнішній аудит у воєнний час набув більш постфактумного характеру, що знижує превентивну ефективність. Водночас Рахункова палата й Державна аудиторська служба отримали додаткові повноваження щодо перевірки оборонних видатків, що свідчить про спроби держави зрівноважити оперативність і підзвітність.

У дослідженні визначено напрями вдосконалення правового регулювання бюджетного процесу. Серед пріоритетних є розвиток цифрових інструментів контролю з обмеженим доступом для зовнішніх аудиторів, розширення парламентського контролю, створення спеціальних протоколів аудиту секретних програм, впровадження фінансових індикаторів ризику та поступове повернення до конкурентних закупівельних процедур після завершення воєнних дій. Наголошено на необхідності післявоєнної ревізії тимчасових нормативних актів, щоб уникнути «консервації» надзвичайних норм.

Узагальнюючи результати роботи, слід констатувати, що правове регулювання бюджетного процесу в умовах воєнного стану є складним і багатовимірним явищем, яке потребує балансу між швидкістю ухвалення рішень та забезпеченням належного контролю за публічними фінансами. Ефективність

бюджетного процесу в таких умовах можлива лише за умови поєднання оперативності, прозорості, підзвітності та відповідальності. Розроблені пропозиції спрямовані на зміцнення фінансової безпеки держави, зменшення корупційних ризиків і підвищення довіри суспільства до бюджетної політики України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР // *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Бюджетний кодекс України : Закон України від 8 лип. 2010 р. № 2456-VI // *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 50–51. Ст. 572.
3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII // *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.
4. Про оборонні закупівлі : Закон України від 17 лип. 2020 р. № 808-IX // *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 45. Ст. 405.
5. Про державну таємницю : Закон України від 21 січ. 1994 р. № 3855-XII // *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 16. Ст. 93.
6. Постанова Кабінету Міністрів України № 169 «Деякі питання здійснення оборонних закупівель» від 28 лют. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> . (дата звернення 07.09.2025)
7. Постанова Кабінету Міністрів України № 590 «Про затвердження Порядку виконання повноважень розпорядників бюджетних коштів» від 9 черв. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>. (дата звернення 07.09.2025)
8. Рахункова палата України. Офіційні звіти. URL: <https://rp.gov.ua> .
9. Міністерство фінансів України. Бюджетна декларація. URL: <https://mof.gov.ua>. (дата звернення 07.09.2025)
10. Державна аудиторська служба України. Аналітичні матеріали. URL: <https://dasu.gov.ua>. (дата звернення 07.09.2025)
11. Воронова Л. К. Фінансове право України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2013. 542 с.
12. Орлюк О. П. Фінансове право : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2020. 624 с.
13. Карасьов М. В. Бюджетне право України : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2018. 312 с.
14. Василик О. Д. Теорія фінансів : підручник. Київ : НІОС, 2017. 420 с.

15. Фролов В. М. Фінансовий контроль в Україні : монографія. Харків : Юрайт, 2019. 368 с.
16. Нечай А. А. Бюджетні відносини у сфері нац. безпеки : монографія. Львів : ЛНУ, 2022. 298 с.
17. Красицька Л. В. Публічні фінанси: правові засади контролю та відповідальності : монографія. Київ : Право, 2021. 254 с.
18. Мороз Т. П. Особливості бюджетного процесу в умовах воєнного стану // *Фінансове право*. 2023. № 2. С. 34–42.
19. Петренко О. О. Правове регулювання оборонних закупівель: проблеми та перспективи // *Юридична наука*. 2022. № 6. С. 51–59.
20. Дорошенко С. І. Ризики непрозорості бюджетних видатків під час війни // *Економіка і держава*. 2023. № 7. С. 12–18.
21. Литвиненко В. О. Аудит бюджетних програм в умовах кризи // *Фінанси України*. 2024. № 5. С. 27–39.
22. Синько М. І. Контроль публічних фінансів: сучасні тренди // *Публічне право*. 2023. № 3. С. 9–17.